

GÜRÂNİ, Molla

(bk. Molla GÜRÂNİ).

GÜRCİSTAN**Bağımsız Devletler Topluluğu'na
üye bir Kafkasya cumhuriyeti.****I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA****II. TARİH**

Rusça'da Gruzya, Gürcüce'de Sakartvelo ve Batı dillerinde Georgia / Géorgie olarak bilinen ülkenin resmî adı Gürcistan Cumhuriyeti'dir (Sakartvelos Respublika). Büyük Kafkas sıradağlarının güney tarafında yer alır; kuzeyden Rusya Federasyonu, güneyden Ermenistan ve Türkiye, doğu ve güneydoğudan Azerbaycan, batıdan Karadeniz ile çevrilidir. Federal bir yapıya sahip olan Gürcistan'ın sınırları içinde Abhazya ve Acara özerk cumhuriyetleriyle Güney Osetya özerk bölgesi bulunmaktadır. Yüzölçümü 69.700 km², nüfusu 5.493.000 (1993 tah.) ve başşehri Tiflis'tir (Tbilisi).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Yüzey Şekilleri. Gürcistan yüzey şekilleri bakımından üç bölgeye ayrılır. 1. Kuzeyde Büyük Kafkas sıradağlarının bulunduğu bölge. 2. Güneydeki Acara-İmereti, Trialeti, Borcomi-Bakuriani ve Ahalstihedaglarının bulunduğu Küçük Kafkas kütesinden oluşan bölge. 3. Bu iki kütle arasında ova ve yaylaların yer aldığı engebeli çöküntü bölgesi. Batıdan doğuya doğru gittikçe yükselen Büyük Kafkas sıradağları ülkeyi Rusya Federasyonu'ndan ayırır. En yüksek dorukları teşkil eden Şara (5068 m.), Kazbeg (5047 m.), Rustavi (4960 m.), Tetnults (4852 m.) ve Uşba (4700 m.) bu bölgede bulunmaktadır; güneydeki Küçük Kafkaslar daha alçak olup yükseklik Didi-Abuli doruğunda ancak 3301 metreye kadar çıkar. Kuzey ve güneydeki dağlık kütller arasında kalan çöküntü alanının batı tarafında Kolhit ovası, doğuda Kartli ve Kaheti yaylaları bulunur. Kar ve buzullarla kaplı olan dağlardan inen çok sayıda ırmağın suladığı Kolhit ovasının Karadeniz'e yakın yerlerindeki bataklıkla-
nın kurutulmasıyla tarıma elverişli araziler kazanılmıştır. Mesheti ve Lihi dağları, çöküntü bölgesini kuzey-güney doğrultusunda keserek Büyük Kafkaslar'la Küçük Kafkaslar'ı birleştirir. Bu dağlar aynı zamanda Karadeniz ve Hazar havzaları arasındaki su bölümü çizgisini

oluşturur. Doğuda 2500 metreye kadar yükselen Kaheti, İori ve Kartli yaylaları Kura nehrinin kolları tarafından parçalanmış ve engebeli bir görünüm almıştır.

İklim ve Bitki Örtüsü. Gürcistan'ın iklimi coğrafi bölgelere göre farklılık gösterir. Kafkaslar'ın soğuk kuzey rüzgârlarını engellemesi ve ülkenin Karadeniz'den gelen nemli ve sıcak bir hava akımının etkisinde kalması iklimin yumuşak ve yağışlı olmasına yol açar; Karadeniz'e yakın Kolhit ovasında ise astropikal iklim özellikleri görülür. Genellikle sonbahar ve kış aylarında yağan yağmurlar batıdan doğuya doğru gidildikçe azalır. Kolhit ovasında yılda ortalama 1600-2000 mm. olan yağış miktarı Kartli ve Kaheti yaylalarında 508 milimetreye kadar düşer. Yaz ve kış arasındaki sıcaklık farkı batıda fazla değilken kara ikliminin hüküm sürdüğü doğuda daha çoktur. Bol yağış alan Kolhit ovasında astropikal bitki örtüsü görülür ve burada bambu, okaliptüs, palmye gibi ağaçların da yetişmesine uygun ortam bulunur. Karadeniz'e yakın bölgelerde 1000-1200 metreye kadar gürgen ve 2000 metreye kadar çam ağaçlarından oluşan ormanlar hâkimdir; daha yükseklerde ise otlaklar yer alır. Doğuya doğru gidildikçe iklimin karasallaşmasıyla birlikte bitki örtüsü de bodurlaşır. Topraklarının üçte biri ormanlarla kaplı olan ülkede çam, ladin, meşe, kestane, kayın, köknar, dişbudak ve ıhlamur boldur. Ormanların yüksek yerlerinde ve dağlarda yaban keçisi, karaca, yaban domuzu, ayı, vaşak, tilki ve kurt gibi hayvanlar, ırmaklarında bol miktarda alabalık yaşar.

Akarsu ve Göller. Akarsular bakımından zengin bir ülke olan Gürcistan'da Büyük Kafkaslar'ın buzullarından do-

ğan Bziپی, Kodori, Enguri, Tskhenistskali ve Rioni nehirleri sularını Karadeniz'e boşaltırlar. Türkiye'den doğan Çoruh Batum yakınlarında Karadeniz'e, Kura ise Hazar denizine dökülür. Kura'nın kolları olan Liakhvi, Dzama, Tana, Tedzami, Azagvi, İori ve Alazani'den tarım alanlarının sulanmasında faydalanılır. Cavahe-ti volkanik yaylasında bulunan irili ufaklı birkaç göl yağmur ve yer altı sularıyla beslenir; bu göllerde bol miktarda alabalık ve sazan yetişir.

Nüfus ve Etnik Durum. Ülke nüfusunun % 70'e yakını Gürcüler, % 11'ini Ermeniler, % 10'unu Ruslar ve geri kalanını da Acarlar, Abhazlar, Osetler ve diğer bazı küçük gruplar meydana getirir. Kafkas halklarının güney koluna mensup olan Gürcüler, kendilerini efsanevi ataları Kartlos'tan dolayı Kartveli şeklinde adlandırırlar ve dillerine Kartuli, ülkelerine de Sakartvelo derler. Gürcüler kendi aralarında birçok soya ayrılır; Batum ve Acara'da Acarlar, Kolhit ovasında Güri ve İmeretiler, Batı Gürcistan'ın dağlık yöresinde Svanlar ve Hevsurlar, güneyde Meshiler Gürcüce konuşan topluluklardır. Üç asır Osmanlı hâkimiyetinde kalan Acarlar, Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet şeklinde teşkilâtlanmış olup merkezleri Doğu Karadeniz kıyısındaki Batum şehridir. Acarlar ve Güri'ler genellikle çay ve turuncgil tarımı ile uğraşırken dağlık bir bölge olan Svaneti'de yaşayan Svanlar'la Hevsurlar hayvancılık yaparlar. Hevsurlar'ın konuştukları dil modern Gürcüce'den bazı farklılıklar taşır. Ülkenin en eski halkı güneydeki Meshiler'dir. Güney Osetya özerk bölgesinde yaşayan ve etnik bakımdan Gürcüler'le akrabalıkları bulunmayan Osetler, Farsça'ya yakın bir dil konuşan tipik bir Kafkasya halkı olup müslüman-

Gürcistan'ın başşehri Tiflis'ten bir görünüş



dırlar ve çiftçilik-hayvancılıkla geçinirler. Etnik bakımdan yine Gürcülerle akrabalıkları bulunmayan Abhazlar, ülkenin kuzeybatısındaki merkezi Sohumî olan Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamakta ve Kafkas dillerinin kuzeybatı grubunu oluşturan bir dil konuşmaktadırlar. Çiftçilik, hayvancılık ve denizcilikle uğraşan Abhazlar'ın bir kısmı müslüman, bir kısmı ise hristiyanıdır. Ülkede yaşayan Ruslar'ın çoğu kamu kurumlarında, Ermeniler ticaret sektöründe, daha küçük topluluklardan Rum ve yahudiler ise el sanatları ve sanayide etkin konumdadırlar. Nüfusun % 60'tan çoğu şehirlerde, kalanı köylerde yaşamaktadır. En büyük şehir aynı zamanda başşehir olan Tiflis'tir (nüfusu 1991'de 1.279.000); diğer önemli şehirler Batum, Kutaisi, Gori, Sohumî, Rustavi, Kaheti ve Poti'dir.

Dil. Gürcistan'ın resmî dili Gürcüce olmakla beraber Rusça, eski Sovyetler Birliği'nin diğer cumhuriyetleri gibi burada da hemen herkes tarafından bilinen ikinci dildir. Bölgeler arasında bazı farklılıklar gösteren Gürcüce'nin çeşitli lehçeleri bulunmaktadır. Kolhit ovasında yaşayan Megreller'in dili Lazca veya Çanca (Çanuri) adıyla bilinir; Svaneti bölgesinde Svanca (Svanuri), Acara'da Acaraca (Acaruli), Tiflis ve yöresinde modern Gürcüce konuşulur. Kendi dillerine sahip olan Abhazlar'la Osetler Gürcüce ve Rusça'yı da bilirler. Kafkas dil grubunun güney kolunu meydana getiren Gürcüce beşi ünlü, yirmi sekizi ünsüz toplam otuz üç harften oluşan özel bir alfabe ile yazılır.

Din. Büyük çoğunluğun dini olan Ortodoks Hristiyanlık, IV. yüzyılın ilk yarısında Azize Nino (ö. 338) tarafından bu ülkeye getirilerek yayılmıştır. V. yüzyılda Gürcü kilisesi kurulmuş ve İncil Gürcüce'ye tercüme edilmiştir. Filistin'den çıkarıldıktan sonra Gürcistan'a da gelen Müsevîler'in bir kısmı zamanla hristiyanlaşmış, küçük bir topluluk ise dinini korumuştur. Gürcistan'a oldukça erken dönemlerde ulaşmış olan İslâmiyet özellikle ülkenin güney bölgelerinde yayılmıştır. Ülkenin XIX. yüzyılın başlarından itibaren Rusya'nın hâkimiyetine girmesi, İslâmiyet'in yayılmasını engellediği gibi mevcut müslümanların çoğunun Türkiye ve İran'a göç etmelerine sebep olmuştur. Günümüzde bu ülkedeki müslümanların sayısı konusunda kesin bilgi elde etmek mümkün değildir. Çünkü Sovyet dönemi süresince nüfus sayımlarında dinin belirtilmemesi ve müslü-

man isimlerinin yasaklanmış olması bu konuda sağlıklı bilgi elde etme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Özellikle Stalin döneminde dinî yapıların yıktırılması, din eğitiminin yasaklanması, çocuklara İslâmî isimlerin verilememesi gibi sebeplerle Müslümanlık Gürcistan'ın her tarafında iyice gerilemiş olup bugün hemen sadece yaşlı kesim arasında yaşamaktadır. 1878 yılına kadar Osmanlı yönetiminde kalan Acara'da ise halkın çoğu müslümandır ve Abhazlar'la Osetler gibi Hanefî mezhebine bağlıdır. Fakat bunlar da sistemli bir Ortodoksların politikasıyla karşı karşıyadırlar. Çünkü 1990 yılında din hürriyeti tanınmasının, müslümanlardan çok Ortodokslar'ın faaliyetlerini yoğunlaştırmalarına hizmet ettiği görülmektedir.

Tiflis, Batum ve diğer bazı şehirlerde Osmanlı ve İran hâkimiyeti dönemlerinden kalma 200'ü aşkın cami mevcut iken Sovyet döneminde bunların çoğu yıktırılmış, kalanları da ya kapatılmış veya başka hizmetlere tahsis edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra açılmasına müsaade edilen veya yeni yapılan camilerin sayısı bugün 100'ü aşmıştır.

Ekonomi. Gürcistan'da hem makineli tarım hem de endüstri gelişmiş durumdadır. Astropikal iklime sahip batı bölgelerinde çay (özellikle Batum çevresinde), turuncgiller, mısır ve pirinç ziraatı yapılır. Kuzeye ve doğuya doğru gidildikçe çayın ve turuncgillerin yerini mısır, şeker pancarı, tütün, üzüm ve dut alır. Kutaisi dolaylarında üzüm, Gori'de elma tarımı gelişmiştir. Ülkenin güney taraflarında hayvancılık ve buna bağlı olarak süt endüstrisi de önemli yer tutar. Kaheti yaylasında sebze ve meyvecilik yapılır.

Ülke yer altı servetleri bakımından çok zengin olmamakla birlikte Kvirila vadiğinde manganez, Tkibuli ve Tkvartcheli'de kömür, Mirzani'de petrol, Kutaisi yakınlarında baryum ve andezit yataklarına sahiptir. Rustavi'de ağır sanayi ve gübre sanayii, Kutaisi'de traktör ve tarım aletleri, Tiflis'te ipek, Gori'de pamuklu dokuma, Tchiatura'da elektrik endüstrisi, Batum'da çay ve Poti'de ilaç sanayii gelişmiştir. Dağların dik yamaçlı olması ve nehir sularının hızlı akması, hidroelektrik santrallerinin kurulmasını ve enerji üretimini kolaylaştırmıştır. Enguri ve Kura nehirleri üzerindeki barajlardan elektrik üretilmekte ve tarım alanları sulanmaktadır.

Gürcistan'da karayolu şebekesi yaygın durumda değilse de demiryollarıyla hava ve deniz yolları gelişmiştir ve taşımacılıkta daha çok demiryolu kullanılmaktadır. Ülkenin önemli şehirleri hava ve demiryollarıyla eski Sovyetler Birliği'nin diğer önemli şehirlerine bağlanmıştır.

Gürcistan ekonomisinde turizm güçlü bir potansiyele sahiptir. Karadeniz kıyısındaki turist çeken çok sayıda plajın yanı sıra, gelişmiş sağlık hizmeti verilen kaplıca ve tedavi merkezleriyle temiz hava yüksek yaylalar da turizmin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Eğitim. Gürcistan'da ilk ve orta eğitim zorunlu ve parasızdır. Marksist-Leninist ideolojinin gençlere benimsetilmesi amacıyla yönelik olan eğitim politikası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ülkede gelişen demokratik eğilimler ve iktidara gelen muhalif gruplar sebebiyle önemli değişikliklere uğramıştır. Milliyetçiliğe dayalı yeni eğitim politikası çocuklara dinî ve millî değerlerin kazandırılması amacını gütmektedir. Okuma yazma oranının çok yüksek olduğu ülkede eğitim ve öğretim dili Gürcüce'dir. En eski üniversite durumunda olan Tiflis Devlet Üniversitesi'nin (1918) bünyesinde pek çok fakülte bulunmaktadır; ikinci üniversite Sohumî'dir. Batum ve diğer bazı önemli şehirlerde ise pedagoji ve politenik enstitüleri faaliyet gösterir. Ülkenin ilim hayatına 1941'de açılan Gürcistan Bilimler Akademisi yön vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet Özkan, *Gürcistan*, İstanbul 1968; Sh. V. Dzidziguri, *The Georgian Language*, Tbilisi 1969; P. Hodges, "The Georgians", *World Minorities*, Surrey 1977, I, 68-73; S. A. Shuiskii, "Ossetians", *Muslim People*, I, 596-598; R. G. Suny, *The Making of The Georgian Nation*, London 1989; "Georgians", *The Illustrated Encyclopedia of Mankind*, London 1978, VI, 675-677; "Géorgie", *EUn.*, VII, 672-679; V. Minorsky — C. E. Bosworth, "Al-Kurdj", *EI*² (Fr.), V, 489-500; "Georgian Soviet Socialist Republic", *GSE*, VII, 193-196, 205-230; İnâyetullah Rızâ, "Abhâz", *DMBİ*, I, 364-370; a.m.f., "Âcârîstân", a.e., I, 112-114.



DAVUT DURSUN

II. TARİH

İslâmî Dönem. İslâm ordularının Kafkasya'ya yönelik harekâtı Hz. Ömer devrinde başladı. Sürâka b. Amr 22'de (643) Bâbülbvâb Kralı Şehr-Berâz ile barış yaptıktan sonra Habîb b. Mesleme ileri harekâta devam ederek bazı yerleri ele